

**ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ
ПРИРОДООХОРОННИХ ЗАХОДІВ СУБ'ЄКТАМИ АГРАРНОГО
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ**

*Дорош О.С., д.е.н., професор, Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Email: dorosholgas@ukr.net*

*Фоменко В.А, к.е.н., доцент, Одеський державний аграрний університет, м.
Одеса, Email: fomenko@gmail.com*

*Застулка Ілля-Олександр Ю., аспірант, Національний університет
біоресурсів і природокористування України, E-mail:*

oleksandr_zastulka94@ukr.net

*Третьяченко Д.В., аспірант, Національний університет біоресурсів і
природокористування України, E-mail: tretyachenkodmytro@gmail.com*

Для підтримки необхідного рівня екологічної безпеки аграрного землекористування в ході проведеного аналізу законодавчих актів, нормативних документів та практичної їх реалізації виявлено проблеми, які перешкоджають його досягненню. У цій відповідності стимулювання здійснення природоохоронних заходів господарюючими суб'єктами в аграрній сфері набуває суттєвого значення як із боку держави, так і завдяки активізації приватної ініціативи. Обґрунтовано, що завдяки грамотному поєднанню параметрів та інструментів регулятора власники землі та землекористувачі сумлінно дотримуватимуться вимог екологічної безпеки у землекористуванні. Запропоновано ввести зміни до законодавства із чітким визначенням джерел, підстав, порядку виплати компенсаційних виплат та їх розміру при запровадженні суб'єктами аграрного землекористування природоохоронних заходів. Доцільно активізувати й систему спільних фондів із відновлення, відтворення та охорони земель сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: *економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель, природоохоронні заходи, аграрне землекористування, власники землі та землекористувачі*

Постановка проблеми. Доля будь-якої нації передусім залежить від якості продуктів харчування до споживання її жителями, бо за їх відсутності інші матеріальні цінності втрачають будь-яке значення. Саме екологічна складова має стати основою аграрного землекористування, передусім через впровадження у виробництво технологій, що передбачають реалізацію екологічно обґрунтованих заходів. У цій відповідності має запрацювати система компенсаційного відшкодування адаптована до усіх суб'єктів господарювання, незважаючи на їх платоспроможність. Адже модернізувати виробничий процес власним коштом здатні лише крупні сільськогосподарські товаровиробники, чого не скажеш про малі та середні сільськогосподарські підприємства.

Зважаючи на те, що в аграрній сфері України превалює господарювання, що ведеться на умовах оренди, економічні важелі впливу на діяльність господарюючих суб'єктів набувають суттєвого значення. З одного боку, вони примушують (накладення податків, застосування штрафних санкцій), а з іншого – спонукають (надання податкових і кредитних пільг, дотацій, субсидій, державні інвестиційні програми тощо) землекористувачів у практиці господарської діяльності дотримуватись вимог екологічної безпеки у землекористуванні [1, с. 14-15, 20]. А у разі правильного поєднання інструментів регулювання охорони земель спонукатиме суб'єктів господарювання до впровадження ресурсощадних заходів та дозволить використовувати для цих цілей не лише державні інвестиції в землекористування.

У цій відповідності дієвість компенсаційного механізму має забезпечуватись на умовах як приватних ініціатив, так і чітко визначеної системи регулювання та контролю з боку державних органів управління. Цей механізм має забезпечувати рівнозначні економічні умови суб'єктам аграрного землекористування на конкурентних засадах і співробітництві для реалізації екологічних програм.

Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель як важливий компенсаційний механізм обґрунтовано чинним земельним законодавством, розглядається в працях учених, проте заходи його реалізації

«...не мають юридичного оформлення як конкретно діючого механізму...» [3, с. 59], що потребує наукового обґрунтування.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Проблеми пов'язані із компенсаційним механізмом екологічної безпеки у сільськогосподарському землекористуванні висвітлюються у науковій літературі, зокрема економістами та землевпорядниками, серед яких А. М. Третяк, З.С. Хапіцька, Л. Є. Купінець, О.В. Жавнерчик, О. С. Дорош та інші. Зокрема, А.М. Третяком, З.С. Хапіцькою наведені пропозиції стосовно економічного стимулювання землекористувачів аграрної сфери за покращення природних властивостей ґрунтів [2]. О.С. Дорош запропоновано системи прямого та побічного стимулювання землекористування за здійснення власниками землі та землекористувачами землеохоронних заходів [3, с. 60-61]. Л. Є. Купінець, О.В. Жавнерчик розкрито компенсаційний механізм попередження загроз екологічній безпеці аграрного землекористування та умови його запровадження [4]. Водночас, у законодавстві відсутні чітко визначені джерела, підстави та розмір компенсаційних виплат за здійснення власниками землі та землекористувачами у практиці господарської діяльності природоохоронних заходів, що потребує проведення ґрунтовніших досліджень.

Мета дослідження – на основі аналізу поточних проблем пов'язаних із забезпеченням необхідного рівня екологічної безпеки в аграрному землекористуванні запропонувати дієві стимули здійснення суб'єктами господарювання природоохоронних заходів.

Виклад основного матеріалу. Три десятки років триває земельна реформа, впродовж якої уряд країни декларує збалансоване природокористування, а в практиці господарської діяльності протегуються інтереси лише окремих господарюючих суб'єктів для отримання економічної вигоди нехтуючи екологічною складовою. Це посприяло загостренню екологічної кризи (забруднення і деградація довкілля) рівень якої сягнув 35-40 %, а земельних ресурсів – понад 50% [5, с. 13].

За такого стану державні органи управління мали б працювати на випередження – спрямовувати соціальну політику в руслі недопущення загроз у землекористуванні. Для врегулювання наявних диспропорцій має

запроваджуватися універсальний компенсаційний інструментарій впливу на суб'єкти земельних правовідносин для поступового переведення землекористування на модель сталого розвитку. Адже економічна криза, в якій перебуває українське суспільство, запровадження природо- та землеохоронних заходів розглядається власниками землі та землекористувачами як додаткове навантаження яке потребує залучення значних ресурсів. У цій відповідності має належним чином спрацювати механізм економічного стимулювання суб'єктів господарювання екологічної безпеки у землекористуванні.

Система стимулів, які мотивують запровадження ефективних інструментів охорони земель, в Україні та за кордоном дещо різняться. Для Заходу – це усвідомлене бажання поліпшити свій імідж та увійти до числа лідерів на ринку, що дає додаткові шанси отримати кредит банку, а для України – прагнення господарюючого суб'єкта отримати в законодавчому порядку систему пільг (в оподаткуванні, кредитуванні, соціальних програмах тощо).

Вивчаючи будь-яке питання, маємо знати його правову основу, що й стосується економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, яке регламентується положеннями: Земельного [6] та Податкового [7] кодексів України, Закону України «Про охорону земель» [8], Постановою КМ України від 17 вересня 1996 р. № 1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» (поточна редакція від 15.02.2019 року) [9], Наказами Мінагрополітики «Про затвердження Порядку використання коштів Державного бюджету України на оплату робіт з докорінного поліпшення земель» від 27.02.2002 № 58/136 [10] та «Про затвердження Положення про умови проведення конкурсу на Надання коштів Державного бюджету України на оплату робіт з докорінного поліпшення земель» від 31.07.2002 № 216 [11].

Зміст економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель пояснюється статтею 205 Земельного кодексу України, якою передбачаються заходи для забезпечення суб'єктами господарювання раціонального землекористування, а саме [6]:

а) надання податкових і кредитних пільг громадянам та юридичним особам, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними та регіональними програмами використання і охорони земель;

б) виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини;

в) звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану згідно з державними та регіональними програмами;

г) компенсацію з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів внаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини.

Детальне вивчення складових економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель у напрямку їх практичного застосування, дозволило виявити суттєві проблеми пов'язані з їх реалізацією. Охарактеризуємо кожну зокрема.

1. Надання податкових і кредитних пільг громадянам та юридичним особам, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними та регіональними програмами використання і охорони земель. Важливою умовою для її реалізації є передусім факт наявності таких програм, якими передбачається впровадження екологічно безпечних технологій господарювання та заходи щодо раціонального використання та охорони земель. Що стосується податкових пільг, то податковим законодавством України передбачене надання незначних пільг щодо сплати податку на прибуток підприємств та пільг зі сплати земельного податку, що за певних умов можуть використовуватися особами, які здійснюють землеохоронні заходи (ст. 9, 10 Податкового кодексу України (далі – ПКУ)). Зокрема, за сільськогосподарські угіддя виведені під тимчасову консервацію або ж перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння земельний податок не сплачується (п. 1.2 ст. 283 ПКУ) [7].

У цій відповідності існує потреба у внесенні змін до законодавства стосовно ефективнішого функціонування податкових пільг та передбачити: 1) при наданні

пільги мають диференціюватися ставки оподаткування; 2) при звільненні господарюючого суб'єкта від сплати податку існує потреба у визначенні терміну дії пільги, що надається; 3) пільга має бути екологічно та соціально спрямованою.

Попри це, варто було б за здійснення землеохоронної діяльності окрім звільнення від сплати податку надавати «податковий кредит» під яким розуміємо термінове відтермінування податку, що сплачується підприємством до бюджету в календарному році. Йдеться про такий механізм податкового стимулювання який надаватиме суб'єкту господарювання можливість отримувати додаткові кошти за рахунок зменшення оподаткованого прибутку на відсоток від вартості впроваджених природоохоронних заходів. Завдяки такому підходу із часом надані кошти будуть повернуті у значно більшому обсязі.

З приводу **кредитних пільг**, то на даний час законодавство не передбачає механізму пільгового кредитування громадян та юридичних осіб, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними та регіональними програмами використання і охорони земель. Потреба у розробці такого механізму існує. Його основою має стати надання коштів державного бюджету на зворотній безоплатній або частково оплатній основі відповідним суб'єктам господарювання для здійснення заходів відповідно з програмами використання і охорони земель.

Розглядаючи кредитування як інструмент стимулювання раціонального землекористування маємо розробити механізм, за яким пільгові кредити аналогічно податковим пільгам надаватимуться за зниженими ставками за екологічною спрямованістю (приміром, за застосування біологічних методів захисту рослин, ведення ґрунтозахисного обробітку земель, вдосконалення структури сільськогосподарських угідь і посівних площ тощо).

Постановою КМ України від 24.05.2004 № 666 **«Про створення Державного фонду стимулювання і фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища»** затверджено Положення про Державний фонд стимулювання і фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища. Цим фондом мають виділятися кошти

на заходи з охорони навколишнього природного середовища, на проведення наукових досліджень у цьому напрямку та заходи, пов'язані із запровадженням економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища коштом Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у складі державного бюджету та інших коштів, визначених бюджетом на відповідні цілі [12].

Згідно розпорядження КМ України від 09.12.2020 № 1541-р «Про виділення коштів Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів» урядом виділено 89177,1 тис. гривень (у тому числі 40,0 тис. гривень – для Державної екологічної інспекції), з них видатки споживання – 645,84 тис. гривень, видатки розвитку – 88531,26 тис. гривень за програмою 2701270 «Здійснення природоохоронних заходів, зокрема з покращення стану довкілля» для зміцнення матеріально-технічної бази та виконання інших природоохоронних заходів за рахунок залишку коштів Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, який утворився станом на 1 січня 2020 року [13].

Доречно було б створити Фонд для залучення інвестицій у сільське господарство, який здешевлював би кредити комерційних банків при забезпеченні виконання певних умов, а саме: 1) грошова компенсація проектів, які цілком відповідають вимогам програми; 2) одноразова підтримка виконання проекту; 3) фінансова підтримка не може надаватися тим суб'єктам, які мають не врегульовані зобов'язання перед державою. У цій відповідності має гарантуватися погашення позики до 50 % кредиту – у разі його погашення за два роки; до 70 % – за умови погашення упродовж п'яти років та до 85 % – термін погашення сягає понад п'ять років. Фонд виплачує за позичальника обумовлену частину відсотка.

2. Виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини. Це найефективніший вид економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель.

Йдеться про надання коштів за фактом погіршення земель не з вини суб'єктів господарювання, що здійснюють поліпшення (п. «б» ч. 1 ст. 205 ЗКУ),

але кошти визначено виділяти лише на відновлення земель. Доцільніше було б врахувати й землі стан яких не погіршувався та вказати на можливість стимулювання будь-якого виду поліпшень.

На підставі наказу Міністерства аграрної політики України та Міністерства фінансів України (нині – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України) «Про затвердження Порядку використання коштів Державного бюджету України на оплату робіт з докорінного поліпшення земель» від 27.02.2002 № 58/136 визначається порядок їх використання. Порядком передбачено, що розподіл коштів між підприємствами відбувається за рішенням конкурсних комісій (п. 2.1). Головним розпорядником коштів, що виділяються з державного бюджету, є наразі Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [10].

Бюджетні кошти на оплату робіт з докорінного поліпшення земель згідно Порядку використовуються виключно на проведення хімічної меліорації ґрунтів, до складу яких входять роботи з виготовлення проектно-кошторисної документації та проведення вапнування і гіпсування ґрунтів, в оплату яких включається вартість меліорантів, витрати на транспортування і внесення їх у ґрунт. Обґрунтуванням для визначення земельних масивів, на яких необхідно провести хімічну меліорацію ґрунтів, є матеріали суцільної агрохімічної паспортизації земель останнього туру обстеження. У разі потреби може проводитися додаткове обстеження.

Аграріям в держбюджеті на 2021 рік заклали 4,5 млрд гривень підтримки, проте чітко визначений обсяг коштів для громадян та юридичних осіб для відновлення стану земель, порушених не з їх вини відсутній [14]. Тут може спрацювати механізм використання коштів, що надійшли від втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва.

Виділення коштів місцевого бюджету може регулюватися на регіональному та місцевому рівні. Переважна більшість видатків місцевих бюджетів, на які витрачаються кошти урядових субвенцій та дотацій мають покриватись власними доходами місцевих бюджетів [15].

3. Звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану згідно з державними та регіональними програмами.

Законом України «Про охорону земель», зокрема статтею 27 визначено, що держава має економічно стимулювати власників землі та землекористувачів за здійснення заходів із охорони та використання земель і підвищення родючості ґрунтів шляхом їх звільнення від плати за землю. Йдеться про земельні ділянки, на яких ведуться меліоративні роботи, роботи пов'язані з рекультивацією земель, виведення земель під консервацію та інші роботи пов'язані з охороною земель на період тимчасової консервації, будівництва і сільськогосподарського освоєння земель відповідно до затвердженої документації із землеустрою. Законом передбачена й компенсація сільськогосподарським товаровиробникам недоодержаної частки доходу внаслідок консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель.

Кошти витрачені власниками земель та землекористувачами на покращення екологічного стану земель, підвищення родючості ґрунтів мають компенсуватися з Державного бюджету України, місцевих бюджетів відповідно до загальнодержавних і регіональних програм охорони земель.

Проте реалізувати цю складову не можливо, бо звільнення від плати за землю земельних ділянок, що перебувають у стадії поліпшення їх стану згідно з державними та регіональними програмами (п. «в» ч. 1 ст. 205 ЗКУ [6]; ст. 27 Закону України «Про охорону земель» [8]) не передбачене у Податковому кодексі України [7].

4.. Компенсація з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів внаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини.

Власникам землі – сільськогосподарським товаровиробникам має бути компенсована недоодержана внаслідок консервації земель частка доходу, що передбачено ст. 27 Закону України «Про охорону земель» [8]. Йдеться про рентний дохід, який міг би бути одержаний землекористувачем за звичайних обставин.

Компенсацію недоодержаної частки доходу внаслідок консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель можна проводити за рахунок коштів, передбачених на вказані цілі державним і місцевим бюджетами.

Такі компенсаційні дії мають здійснюватися для земельних ділянок чи їх частин наданих для ведення селянського (фермерського) господарства та іншого товарного сільськогосподарського виробництва.

Компенсацію недоодержаного доходу здійснює розпорядник бюджетних коштів, за погодженням із Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру або її територіальними органами укладає із сільськогосподарськими товаровиробниками договір про компенсацію про виділення бюджетних коштів для компенсації недоодержаної частки доходу внаслідок консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель.

Кожна із перелічених складових економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель може реалізовуватися на підставі здійснення власниками землі та землекористувачами природоохоронних заходів. Отже, господарюючі суб'єкти мають економічно стимулюватись за конкретні, зрозумілі їм і суспільству заходи, що проводяться за їх кошти, до яких належать [9]:

- впровадження ґрунтозахисної системи землеробства з контурно-меліоративною організацією території;
- будівництво, розширення та реконструкція протиерозійних, гідротехнічних, протикарстових, берегозакріплювальних, протизсувних, протиобвальних, протилавинних і протиселевих споруд, а також проведення заходів з захисту від підтоплення і затоплення, направлених на запобігання розвитку небезпечних геологічних процесів, усуненню або зниженню до допустимого рівня їх негативного впливу на території і об'єкти;
- проведення заходів щодо хімічної меліорації ґрунтів;
- здійснення заходів щодо упорядкування орних земель шляхом виведення з їх складу водоохоронних зон, ерозійно небезпечних та інших не придатних для розорювання угідь;

- рекультивація територій полігонів твердих побутових відходів;
- рекультивація порушених земель та використання родючого шару ґрунту під час проведення робіт, пов'язаних із порушенням земель;
- заходи, пов'язані з відтворенням лісів, створенням нових та реконструкцією існуючих полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень на деградованих, малопродуктивних та ерозійно небезпечних землях і вздовж поверхневих водних об'єктів;
- засипка і виположування ярів, балок з одночасним їх дренажуванням;
- терасування крутих схилів;
- консервація деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель;
- поліпшення малопродуктивних земельних угідь;
- проведення обстеження ґрунтів;
- розроблення технологій, обладнання та здійснення заходів для очищення, відновлення забруднених земель, а також земель, засмічених промисловими, побутовими та іншими відходами;
- відновлення степових, лучних, водно-болотних та інших антропогенно змінених природних ландшафтів, створення і відновлення сіножатей та пасовищ.

Вище наведені заходи увійшли до переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, затвердженого Постановою КМ України від 17.09.1996 р. № 1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» із поточною редакцією від 15.02.2019 року [9].

Економічні інструменти впливу за здійснення природоохоронних заходів власниками землі та землекористувачами наведено в таблиці 1.

Висновки і перспективи. Застосування економічних стимулів здійснення власниками землі та землекористувачами природоохоронних заходів має регулюватись передусім на державному рівні. В законодавстві мають чітко визначатись джерела, підстави, порядок виплати компенсаційних виплат та їх розмір за впровадження цих заходів у кожному випадку зокрема. Завдяки правильному поєднанню параметрів регулятора та інструментів господарюючі

суб'єкти сумлінно дотримуватимуться вимог екологічної безпеки у землекористуванні. Має запрацювати й система спільних фондів відновлення, відтворення та охорони земель сільськогосподарського призначення. Лише за таких умов компенсаційний механізм можливо реалізувати з віддачою в повній мірі.

Список літератури

1. Дорош О.С. Фінансово-економічний механізм як універсальний інструментарій переведення землекористування на модель сталого розвитку / О.С. Дорош, В.А. Фоменко, І.П. Купріянич, Л.А. Свиридова // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2019. – № 2. – с. 13 – 22. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2019.02.02>

2. Третяк А.М. Економічні методи державного регулювання земельних відносин. Проблеми приватизації та охорони земель в Карпатському регіоні України в умовах здійснення земельної реформи / А.М. Третяк, З.С. Хапіцька. – Чернівці, 1996. – С. 80-85.

3. Дорош О.С. Стимулювання раціонального землекористування як економічний механізм поліпшення екологічного стану земельних ресурсів // Вісник аграрної науки. 2006. № 11. с. 59-61.

4. Л.Є. Купінець. Екологічна безпека аграрного землекористування: теорія і механізми забезпечення: монографія / Л.Є. Купінець, О.В. Жавнерчик; НАН України, Ін-т пробл. Ринку та екон-екол. Дослідж. – Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2016.

http://eprints.library.odku.edu.ua/2820/1/Kupinets_Zhavnerchik_Ekol_bezp_2016.pdf.

5. Гуцуляк Г.Д., Гуцуляк Ю.Г. Теоретико-методологічні засади збалансованого розвитку природокористування // Збалансоване природокористування. – № 3. – 2016. – с. 13 – 24.

6. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07>. (База даних «Законодавство України»).

7. Податковий кодекс України. 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/962-15>. (База даних «Законодавство України»).
9. Постанова КМ України від 17 вересня 1996 р. № 1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» (поточна редакція від 15.02.2019 року), [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF#Text>
10. Наказ Мінагрополітики від 27.02.2002 № 58/136 «Про затвердження Порядку використання коштів Державного бюджету України на оплату робіт з докорінного поліпшення земель». [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0411-02#Text>
11. Наказ Мінагрополітики від 31.07.2002 № 216 «Про затвердження Положення про умови проведення конкурсу на Надання коштів Державного бюджету України на оплату робіт з докорінного поліпшення земель». [Електронний ресурс]: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG6974.html
12. Постанова КМУ від 24.05.2004 р. № 666 «Про створення Державного фонду стимулювання і фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища». [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/666-2004-%D0%BF#Text>
13. Розпорядження КМ України від 09.12.2020 № 1541-р «Про виділення коштів Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів». [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1541-2020-%D1%80#Text>
14. Держбюджет 2021: що дістанеться українському агросектору, селу, громадам та бізнесу. [Електронний ресурс]: <https://agropolit.com/spetsproekty/816-derjbyudjet-2021-scho-distanetsya-ukrayinskomu-selu-gromadam-ta-biznesu>
15. Dorosh O., Dorosh I., Fomenko V., Dorosh A., Saliuta V. Assessment of the system of allocation of subventions and subsidies and their impact on the development of rural territories. // Scientific Papers. Series “Management, Economic

References

1. Dorosh O., Fomenko V., Kupriianchyk I, Svyrydova L. (2019) Financial and economic mechanism as a universal tool for transforming land use into a model of sustainable development. *Zemleustrii, kadastr i monitorynh zemel* 2, 13-22 [in Ukrainian]. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2019.02.02>
2. Tretiak A. M., Khapitska Z. S. (1996) Problems of privatization and protection of lands in the Carpathian region of Ukraine in the conditions of land reform.. Materials of the regional scientific and practical conference Economic methods of state regulation of land relations. Chernivtsi, 80-85 [in Ukrainian]
3. Dorosh O. (2006) Stimulation of rational land use as an economic mechanism for improving the ecological condition of land resources. *Visnyk Ahrarnoi Nauky* 11, 59-61 [in Ukrainian].
4. Kupinets L.Ye, Zhavnerchyk O.V. (2016) Ecological safety of agricultural land use: theory and mechanisms of provision. Odesa: IPREED NANU [in Ukrainian].
5. Hutsuliak H.D. Hutsuliak Yu.H. (2016) Theoretical and methodological principles of balanced development of nature management. *Zbalansovane Pryrodokorystuvannia* 3, 13-24 [in Ukrainian]
6. Land Code of Ukraine № 2768-III. (2001, October 10). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 3, 27 [in Ukrainian]
7. Tax Code of Ukraine № 2755-VI. (2010, December 2). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
8. Law of Ukraine on the about land protection № 962-IV. (2003, June 19). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>
9. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine About the statement of the Order of use of means of the State budget of Ukraine for payment of works on radical improvement of lands № 58/136. (2002, February 2). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0411-02#Text>

10. Order of the Ministry of Agrarian Policy On approval of the Regulations on the conditions of the tender for the provision of funds from the State Budget of Ukraine for the payment of works on radical land improvement № 216. (2002, July 31). Available at: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/REG6974.html

11. Order of the Ministry of Agrarian Policy On approval of the Regulations on the conditions of the tender for the provision of funds from the State Budget of Ukraine for the payment of works on radical land improvement № 216. (2002, July 31). Available at: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/REG6974.html

12. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine About creation of the State fund of stimulation and financing of actions for environmental protection № 666. (2004, May 24). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/666-2004-%D0%BF#Text>

13. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the allocation of funds to the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources № 1541-p. (2020, December 9). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1541-2020-%D1%80#Text>

14. State budget 2021: what will go to the Ukrainian agricultural sector, village, communities and business. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/816-derjbyudjet-2021-scho-distanetsya-ukrayinskomu-selu-gromadam-ta-biznesu>

15. Dorosh O., Dorosh I., Fomenko V., Dorosh A., Saliuta V. Assessment of the system of allocation of subventions and subsidies and their impact on the development of rural territories. // Scientific Papers. Series “Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development”. Vol. 19, Issue 1, 2019, p. 161-168 http://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.20_1/Art23.pdf

Dorosh O., Fomenko V., Zastulka Illia-Oleksandr Yu., Tretiachenko D.

ECONOMIC INCENTIVES OF APPLICATION OF ENVIRONMENTAL MEASURES BY AGRICULTURAL LAND USERS

During the analysis of legislation, regulations and their practical implementation we identified problems of maintaining the required level of environmental safety of agricultural land use. In this regard, the incentive of

environmental measures implemented by economic entities in the agricultural sector is essential both by the state and through the intensification of private initiative. It is substantiated that due to the competent combination of parameters and tools of the regulator, landowners and land users will honestly comply with the requirements of environmental safety in land use. It is proposed to introduce changes to the legislation with a clear definition of the sources, grounds, procedure for compensation payments for implementation of environmental protection measures by agricultural land use entities. It is expedient to intensify the system of joint funds for restoration, reproduction and protection of agricultural lands.

Key words: economic incentive for rational use and protection of lands, nature protection measures, agrarian land use, landowners and land users.

Дорош О.С., Фоменко В.А., Застулка Илья-Александр Ю., Третьяченко Д.Н.

ПРИМЕНЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СТИМУЛОВ ВОЗДЕЙСТВИЯ ЗА ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ПРИРОДООХРАННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ СУБЪЕКТАМИ АГРАРНОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ

Для поддержания необходимого уровня экологической безопасности аграрного землепользования в ходе проведенного анализа законодательных актов, нормативных документов и практической их реализации выявлены проблемы, которые препятствуют его достижению. В этой связи стимулирование воздействия за осуществление природоохранных мероприятий хозяйствующими субъектами в аграрной сфере приобретают существенное значение как со стороны государства, так и благодаря активизации частной инициативы. Обосновано, что благодаря грамотному сочетанию параметров и инструментов регулятора собственники земли и землепользователи добросовестно будут соблюдать требования экологической безопасности в землепользовании. Предложено ввести изменения в законодательство с четким определением источников, оснований, порядка выплаты компенсационных выплат и их размера за осуществление субъектами аграрного землепользования природоохранных мероприятий каждого в отдельности. Целесообразно

активизировать и систему совместных фондов по восстановлению, воспроизводству и охране земель сельскохозяйственного назначения.

Ключевые слова: *экономическое стимулирование рационального использования и охраны земель, природоохранные мероприятия, аграрное землепользование, собственники земли и землепользователи*

Економічні інструменти впливу за здійснення природоохоронних заходів суб'єктами аграрного землекористування

№ п/п	Природоохоронні заходи	Застосування економічних інструментів впливу
1	Впровадження ґрунтозахисної системи землеробства з КМОТ	<ul style="list-style-type: none"> • компенсація виплат у відповідних розмірах із врахуванням ступеню ерозійної ситуації (від 30 до 100%) за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів та коштів, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва; за умови участі власників землі або землекористувачів у загальнодержавній (регіональній, локальній) програмі із захисту ґрунтів від ерозії за виконання робіт, передбачених проектом землеустрою і виконаних за власний рахунок
2	Будівництво, розширення та реконструкція протиерозійних, гідротехнічних, протикарстових, берегозакріплювальних, протизсувних, протиобвальних, протилавинних і протиселевих споруд та заходи з захисту від підтоплення і затоплення	<ul style="list-style-type: none"> • відшкодування витрат на будівництво споруд у повному обсязі; щорічні компенсації неодержаного доходу з площ угідь, зайнятих спорудами; фінансування капіталоемких ґрунтоохоронних заходів довгострокової дії забезпечується наданням цільової субсидії для проведення певного обсягу робіт за умови виконання зазначених робіт у межах землекористування у відповідності з проектом землеустрою за власний рахунок;
3	Проведення заходів щодо хімічної меліорації ґрунтів	<ul style="list-style-type: none"> • компенсація витрат на виготовлення проектно-кошторисної документації, відшкодування витрат на придбання вапно- та гіпсовмісних матеріалів, витрати на транспортування та внесення їх у ґрунт коштом держави на підставі матеріалів суцільної агрохімічної паспортизації земель останнього туру обстеження, а при потребі можливе проведення додаткового обстеження;
4	Здійснення заходів щодо упорядкування орних земель шляхом виведення з їх складу водоохоронних зон, ерозійно небезпечних та інших не придатних для розорювання угідь	<ul style="list-style-type: none"> • компенсація вартості заміщеної ріллі; • щорічне відшкодування частини неодержаного доходу розпорядником державних коштів на підставі укладеного договору із суб'єктом господарювання за погодженням із Держгеокадастром або його територіальним органом за умови виконання робіт з упорядкування орних земель у межах землекористування у відповідності з проектом землеустрою за власний рахунок;
5	Рекультивация територій полігонів твердих побутових відходів	<ul style="list-style-type: none"> • компенсація витрат за умови виконання робіт з упорядкування землекористування власниками землі чи землекористувачами у відповідності з робочим проектом землеустрою щодо рекультивации порушених земель коштом держави;
6	Рекультивация порушених земель та використання родючого шару ґрунту під час проведення робіт, пов'язаних із порушенням земель	<ul style="list-style-type: none"> • компенсація витрат на проведення робіт за умови участі власників землі або землекористувачів у загальнодержавній (регіональній, локальній) програмі використання та охорони земель за виконання робіт, передбачених робочим проектом землеустрою і виконаних за власний рахунок;
7	Заходи, пов'язані з відтворенням лісів, створенням нових та реконструкцією існуючих полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень на деградованих, малопродуктивних та ерозійно	<ul style="list-style-type: none"> • компенсація вартості заміщеної ріллі та компенсація витрат на створення й догляд за полезахисними лісосмугами; повна компенсація вартості витрат (щорічне відшкодування неодержаного доходу з площ угідь, зайнятих насадженнями); при проведенні регулярних рубок догляду в захисних лісосмугах виплачується від 30 до 100 відсотків вартості цих робіт за умови

	небезпечних землях і вздовж поверхневих водних об'єктів	виконання робіт передбачених матеріалами лісовпорядкування, проектом землеустрою і виконаних за власний рахунок
8	Засипка і виположування ярів, балок з одночасним їх дренажуванням;	<ul style="list-style-type: none"> компенсація витрат на проведення робіт за умови участі власників землі або землекористувачів у загальнодержавній (регіональній, локальній) програмі використання та охорони земель за виконання робіт, передбачених проектом землеустрою і виконаних за власний рахунок
9	Терасування крутих схилів	<ul style="list-style-type: none"> відшкодування витрат на проведення робіт за умови участі власників землі або землекористувачів у загальнодержавній (регіональній, локальній) програмі використання та охорони земель за виконання робіт, передбачених проектом землеустрою і виконаних за власний рахунок
10	Консервація деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель	<ul style="list-style-type: none"> щорічне відшкодування частини неодержаного доходу на підставі укладених договорів з власниками земельних ділянок; щорічні рентні виплати за консервацію деградованих земель за рахунок державного бюджету; компенсація витрат на очищення техногенно забруднених земель, витрат на пошук альтернативних засобів захисту рослин за умови участі власників землі або землекористувачів у загальнодержавній (регіональній, локальній) програмі із захисту ґрунтів від ерозії за виконання робіт, передбачених проектом землеустрою і виконаних за власний рахунок
11	Поліпшення малопродуктивних земельних угідь	<ul style="list-style-type: none"> повна компенсація з державного бюджету вартості проведеного резервування в розмірі справедливої грошової оцінки земельної ділянки (середня між нормативною та експертною) за умови участі власників землі або землекористувачів у загальнодержавній (регіональній, локальній) програмі із захисту ґрунтів від ерозії за виконання робіт, передбачених проектом землеустрою і виконаних за власний рахунок
12	Проведення обстеження ґрунтів	<ul style="list-style-type: none"> компенсація витрат за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів за наявності загальнодержавних програм щодо використання та охорони земель, охорони ґрунтів та збереження їх родючості та за матеріалами суцільної агрохімічної паспортизації земель останнього туру обстеження, а у разі потреби може проводитися й додаткове обстеження;
13	Розроблення технологій, обладнання та здійснення заходів для очищення, відновлення забруднених земель, а також земель, засмічених промисловими, побутовими та іншими відходами	<ul style="list-style-type: none"> виплата дотацій на вироблену та реалізовану екологічно чисту продукцію. Відшкодування витрат через зменшення обсягу вирощеної продукції витрати на очищення, витрати на пошук альтернативних засобів захисту рослин; зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку)
14	Відновлення степових, лучних, водно-болотних та інших антропогенно змінених природних ландшафтів, створення і відновлення сіножатей та пасовищ	<ul style="list-style-type: none"> при належному проведенні поверхневого і корінного поліпшення сіножатей та пасовищ, розміщених на еродованих землях, щільованні їх площ власникам землі або землекористувачам має виплачуватися від 30 до 100 відсотків вартості витрат на проведення цих заходів, виконаних власним коштом;

Розроблено з використанням джерел [1 - 4, 6 – 8]